

Polityka geologiczna i surowcowo-energetyczna Rzeczypospolitej Polskiej

Mariusz-Orion Jędrysek¹

Postęp ludzkości zawsze bazował na surowcach naturalnych, determinowany był nimi do tego stopnia, że nazwy epok (np. epoka kamienia, brązu, żelaza, węglapary-elektryczności) czy epokowych organizacji (Wspólnota Węgla i Stali, obecnie Unia Europejska) są bezpośrednio związane z nazwami surowców. Dzisiejszy okres rozwoju cywilizacyjnego śmiało można by nazwać epoką krzemu i pierwiastków ziem rzadkich albo epoką gazu i ropy, choć zdecydowanie największym na świecie źródłem energii pierwotnej jest nadal węgiel. Celem niniejszego wystąpienia jest dyskusja na temat kształtowania polityki geologicznej państwa i jej roli w bezpieczeństwie surowcowo-energetycznym Polski.

Termin **polityka geologiczna państwa** należy rozumieć jako zespół działań mających na celu efektywne korzystanie i zarządzanie zasobami przyrody nieożywej, a w szczególności strukturami geologicznymi. Zarządzanie tymi zasobami obejmuje w głównej mierze eksploatację wszelkich surowców, ale również odpowiednie lokowanie substancji (i niektórych obiektów) w górotworze. Polityka geologiczna mieści w sobie wszelkie działania umożliwiające sprawne wykonywanie tych czynności z poszanowaniem praw naturalnych i stanowionych. W sensie terytorialnym obejmuje nie tylko obszary w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, lecz także te, których potencjał geologiczny (w szczególności zasobowy) może mieć istotny wpływ na interesy gospodarcze RP, np. dna oceanów będących w gestii Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego, wspólne przedsięwzięcia na terytoriach innych krajów itp. Polityka geologiczna to również bieżąca ocena globalnej i regionalnej dostępnej i perspektywicznej bazy zasobowej w celu efektywnego jej wykorzystania, w tym pozyskiwania surowców ze źródeł zagranicznych lub ich eksportu ze źródeł własnych. Podstawą polityki geologicznej jest fakt, że Skarb Państwa jest jedynym właścicielem struktur geologicznych (w tym kopaliny), w związku z czym państwo ma obowiązek w sposób efektywny nimi zarządzać.

Termin **polityka surowcowo-energetyczna państwa** obejmuje zabezpieczenie wszelkich potrzeb państwa i jej podmiotów w zakresie dostępności do surowców i źródeł energii, w szczególności do tych, które decydują o funkcjonowaniu gospodarki i obronności. Dotyczy m.in. polityki geologicznej oraz zaspokojenia potrzeb dostępu/zaopatrzenia w surowce, które nie są kopalinami (np. biomasa, energia słoneczna, wiatru, piętzenia wód itd.).

TŁO I ZAŁOŻENIA POLITYKI GEOLOGICZNEJ

Geologia, a zatem i jej *stricte* gospodarcza pochodna jaką jest eksploatacja surowców naturalnych (górnictwo), to główna szansa na dźwignię gospodarczą dla krajów geo-

logicznie bogatych. Pod tym względem Polska należy zdecydowanie do czołówki krajów Unii Europejskiej. Wynika to w dużym uproszczeniu z relatywnie dużej miąższości pokrywy skał osadowych oraz zróżnicowanej budowy geologicznej, w tym zajmowania obszaru, przez który przebiegają ważne granice geotektoniczne. Stwarza to wyjątkowe szanse na radykalną i szybką poprawę znaczenia ekonomiczno-geopolitycznego i bezpieczeństwa surowcowo-energetycznego kraju.

W związku z powyższym, kluczowym warunkiem utrzymania bezpieczeństwa gospodarczego państwa jest utrzymanie przez Skarb Państwa nie tylko zasobów kopaliny, ale przede wszystkim własności struktur geologicznych, a każde ich użytkowanie musi być ściśle uregulowane. Jest to tym bardziej ważne, że w skali życia narodu są to dobra nieodnawialne. Stąd też każde ich naruszenie jest w praktyce nieodwracalne.

STAN OBECNY WYBRANYCH ELEMENTÓW POLITYKI GEOLOGICZNEJ W POLSCE

W każdym kraju, a w warunkach Polski szczególnie, **zasoby geologiczne** i dostępność do konkretnych surowców **decydują o profilu energetycznym państwa**, rozwijanych czystych technologiach i działach nauki im służących. Bez względu na przyszłe poprawności polityczne, kopalne surowce energetyczne będą przez dziesięciolecia podstawą polskiej energetyki. W związku z tym szczególnie w Polsce surowce decydują o energetyce, a nie odwrotnie.

Zapotrzebowanie na surowce mineralne i ich podaż ulegają ciągłym wahaniom. Przyczyny tego są różnorodne i rzadko związane z czynnikami geologicznymi, jak wyczerpywanie się zasobów konkretnej kopaliny – zwykle wcześniej pojawia się atrakcyjniejsza substytucja lub czasem postęp technologiczny ogranicza zapotrzebowanie na tę kopalinę. Dziś szacowane zasoby gazu i ropy naftowej są wielokrotnie większe niż 30 lat temu, kiedy to prognozowano, że w obecnych, współczesnych nam czasach wyczerpane będą niemal wszystkie zasoby tych surowców. O podaż surowców zwykle decyduje zapotrzebowanie, cena i rozwój technologii poszukiwawczo-wydobywczych. Generalnie nierównomierny globalny rozkład złóż oraz problemy transportowe niektórych kopaliny powodują, że część z nich służyć może czasem jako narzędzie przemocy gospodarczej. W Polsce przeobrażenia związane ze zmianami ustrojowymi i potem członkostwem w UE zmieniły w sposób znaczący rynek surowcowy (prywatyzacja, upadek przemysłu ciężkiego, polityka klimatyczna) i spowodowały konieczność wypracowania polityki surowcowej. Jej brak spowodował, że działalność geologiczno-górnicza staje się mało efektywna ekonomicznie, społecznie i geopolitycznie.

¹Institut Nauk Geologicznych, Uniwersytet Wrocławski, ul. W. Cybulskiego 30, 50-204 Wrocław; Poseł na Sejm VII kadencji, członek Klubu Parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość; mariusz.jedrysek@sejm.pl.

Wielkość wydobycia kopalin w Polsce uległa w ostatnich 20 latach wyraźnemu zmniejszeniu. Najważniejsze przyczyny to: 1) wyczerpywanie się dostępnych zasobów i nie udostępnianie nowych; 2) ograniczenia w możliwości rozwoju eksploatacji udokumentowanych złóż (protesty społeczne, decyzje polityczne, w tym UE); 3) nasilenie konkurencji ze strony producentów zagranicznych i przejmowanie przez nich koncesji geologicznych na terenie Polski – **brak narzędzi odpowiedniej polityki państwa oraz 4) nieodpowiednie regulacje prawne upośledzające działalność geologiczno-górnictwa, w tym brak organizacji państwa.**

„Tunelowe”, czyli wybiórcze, bez związków i hierarchii, postrzeganie zagadnienia surowców, źródeł energii i generalnie geologii powoduje chroniczną niespójność polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa surowcowego, a co za tym idzie jej nieefektywność i ekonomiczną niewydolność. Brak tej spójności powoduje, że zasoby geologiczne nie są, choć bezwzględnie mogą być, bardzo ważną szansą wzrostu gospodarczego i dostatku społeczeństwa. To zaś rzutuje na stan państwa, w tym tak odległe jego działy jak demografia, zdrowie, edukacja, nauka, pozycja geopolityczna. Dziś większą niż Polska uwagę cieszy się malutki Katar czy Kuwejt oraz z drugiej strony Rosja – każdy z tych krajów bazuje na surowcach naturalnych i nie ma wątpliwości, że się to szybko nie zmieni. Postępujące obecnie wzmocnienie pozycji gospodarczej USA opiera się w największym stopniu na tanim gazie i ropie z łupków. Do wzrostu znaczenia Chin istotnie przyczyniło się zwiększenie wydobycia węgla kamiennego (połowa produkcji globalnej) i w coraz większym stopniu (niemal monopol) produkcja pierwiastków niezbędnych dla elektroniki i wojska. Norwegia zawdzięcza swój dobrobyt i pozycję niemal wyłącznie sprawnej polityce geologicznej. Należy sądzić, że Japonia i Brazylia, być może Ukraina, Niemcy i Francja także, znacząco wzmocnią w ciągu kilku lat swoją pozycję gospodarczą, eksploatując zasoby geologiczne dna oceanicznego (morskiego). Na tym polu silna pozycja Polski i ekspansywny kierunek został zahamowany po 2007 r.

WARUNKI DLA POLITYKI GEOLOGICZNEJ RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Aby realizować politykę geologiczno-surowcowo-energetyczną, państwo musi posiadać do dyspozycji organ będący merytorycznym jego narzędziem bez jakiegokolwiek innych zobowiązań i podległości, bowiem jego działalność dotyczy zarządzania bezsprzecznie największym majątkiem narodowym.

Z punktu widzenia potrzeb kraju, nie ma istotnego znaczenia, czy surowce są kopalinami czy też nie – choć w warunkach Polski pole manewru jest niewielkie, a zmiany wymagają dziesięcioleci. Jest to ważne pod względem prawnym i administracyjnym, bowiem gospodarka surowcami podlega regulacjom różnych ustaw, a zasoby są w różnych zakresach nakładających się kompetencji organów różnych działów administracji rządowej i niższych szczebli. Z drugiej strony, **traktowanie oddzielnie kopalin energetycznych i nie energetycznych nie ma sensu merytorycznego i byłoby ekonomicznie szkodliwe.** Gospodarowanie nimi bowiem – w tym prace i roboty geologiczne, poszukiwania, dokumentowanie, eksploatacja, rekultywacja i in. – podlega tej samej ustawie „Prawo geologiczne i górnicze”. Nie ma znaczenia, czy w strukturach geologicznych zalegają hel, metan, ropa, wody mineralne i termalne, pokłady węgla czy są to kopaliny chemiczne,

kruszywa, rudy metali. Bywa, że przestrzeń zajmowana przez wybrane struktury geologiczne jest cenniejsza niż same kopaliny, np. domena solna w strategicznym położeniu blisko portu morskiego i odpowiednia dla bezzbiornikowego magazynowania ropy, odpadów promieniotwórczych i innych substancji. Szeroko pojęta wiedza geologiczna, planowanie i wynikająca z nich efektywna i zrównoważona gospodarka kopalinami dotyczy jednostek geologicznych zawierających bardzo różne kopaliny i mające różną wartość dla innego wykorzystania.

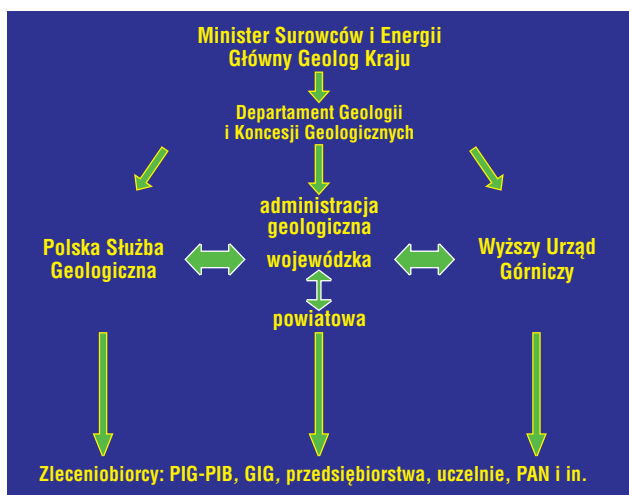
Z czysto księgowego punktu widzenia nie ma znaczenia, czy jakiegokolwiek surowce pochodzą ze źródeł własnych czy z importu – ważna jest ich cena. Jednocześnie, polityka geologiczna państwa musi obejmować pozyskiwanie kopalin ze źródeł krajowych, a w przypadku ograniczonych własnych zasobów zapewniać takie działania, aby surowiec własny (kopaliny główne i towarzyszące, odpady i surowce wtórne) buforował jakiegokolwiek zawirowania importu. Z drugiej strony, polityka geologiczna musi obejmować takie działania, które pozwalają ocenić wielkość, dostępność i stabilność eksploatacji surowców przez producentów, którzy mogą być na tej podstawie rekomendowani jako dostawcy surowców na potrzeby (czasem strategiczne) kraju. Może to być osiągnięte przez kontrolę państwa nad odnawianiem własnej bazy surowcowej i wskazywaniem najlepszych ich źródeł zagranicznych, uwzględniając wyprzedzenie czasowe (zwykle co najmniej 10 lat) i możliwości oddziaływania na rynki międzynarodowe.

Podsumowując, polityka surowcowa musi opierać się na najlepszej możliwej wiedzy geologicznej, na którą składają się informacja geologiczna, zależności ekonomiczne, gospodarcze, regulacje prawne, prognozowanie zjawisk na rynku surowcowym, rozwoju technologii geologiczno-górnictwa, wymagań ochrony środowiska, bezpieczeństwa pracy, pozyskiwanie, ochrona i zarządzanie informacją geologiczną i inne. Tak szeroko rozumiana wiedza geologiczna musi być podstawą do oceny i prognozy sytuacji surowcowej kraju i zarządzania strukturami geologicznymi. W oparciu o nią mogą być podejmowane najbardziej efektywne, pilne, jak i długofalowe decyzje dotyczące kierunków rozwoju gospodarczego. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego jest jednym z najważniejszych elementów bezpieczeństwa geologiczno-surowcowego państwa. Odwrotne podejście, tj. **wydzielenie bezpieczeństwa energetycznego z kompleksowej polityki geologicznej, jest myleniem skutków z przyczyną.** Punktem wyjścia do budowy bezpieczeństwa energetycznego i charakterystyki miksu energetycznego jest dostęp do surowców i to ich specyfika musi kształtować energetykę, niezależnie od tego, czy jest ona oparta o surowce kopalne czy odnawialne. W obecnej sytuacji tzw. polityki klimatycznej rozwój nowoczesnych bezemisyjnych technologii opartych o paliwa kopalne stanowi ważne zadanie dla gospodarki strukturami geologicznymi.

POLITYKA GEOLOGICZNA (SUROWCOWO- -ENERGETYCZNA): STRUKTURA

Polityka geologiczna (wewnętrzna i zagraniczna) obejmuje w szczególności takie zagadnienia, jak:

1. surowce (metaliczne, chemiczne, energetyczne, kruszywo, wody, odpady, ciepło);
2. bezzbiornikowe magazynowanie CO₂, surowców energetycznych (gaz, ropa, węgiel, materiały promieniotwórcze), paliw (benzyny, olej napędowy, biopaliwa),

Ryc. 1. Propozycja schematu funkcjonowania i relacji administracji geologicznej i górniczej w Polsce

surowców chemicznych, wody, odpady zwykłe i niebezpieczne (np. promieniotwórcze) instalacje wojskowe i inne;

3. procesy geologiczne i ich oddziaływanie na infrastrukturę (osuwiska, erozja, w tym gleb, infrastruktury, np. zapory, wały, budynki, drogi, mosty, kolej, linie energetyczne, rurociągi), ochrona geochemiczna, np. naturalne i

antropogeniczne zanieczyszczenie wód, gleb, powietrza itd., rekultywacja pogórnicza);

4. nauka, nowe rodzime technologie geologiczno-górnice, edukacja.

Autor tego tekstu występował dwukrotnie w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej z inicjatywą powołania Komisji Surowców i Energii oraz proponował powołanie odpowiadającego mu Ministerstwa Surowców i Energii. Jak dotąd propozycje te odrzucano w pierwszym czytaniu. Podobnie w pierwszym czytaniu Sejm odrzucił projekt ustawy o powołaniu Polskiej Służby Geologicznej. W opinii autora, bez powołania wspomnianej komisji i obu organów, prowadzenie spójnej i efektywnej polityki geologicznej i surowcowo-energetycznej nie będzie możliwe.

PODSUMOWANIE

W zależności od bieżącej sytuacji polityka geologiczna państwa musi być spójna i podlegać spójnemu prawodawstwu i dobrze zorganizowanej administracji geologicznej państwa. Dominujące w Europie zasoby węgla kamiennego, duże zasoby węgla brunatnego oraz spodziewane znaczące zasoby gazu i ropy (w tym w łupkach) powodują, że profil energetyczny Polski powinien być rozwijany w oparciu o dobrą politykę geologiczną. Polityka geologiczna w dziedzinie surowców energetycznych zasługuje na szczególne traktowanie, ale musi mieścić się w strukturze polityki geologicznej jako całości.